

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВІДНЕСЕНИХ ДО ПІДСЛІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Стрельцов Є. Л.

завідувач кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

В законодавстві закріплено, що остаточне рішення відносно діянь конкретної людини, зокрема, її вини у вчиненні злочину, кримінально-правових заходів, які потрібно застосувати до неї та ін. визначається конкретним вироком. Все це підкреслює ту основну роль, яка в цивілізованому суспільстві надається саме суду та його рішенням.

Не обговорюючи цей сталий постулат, в той же час звернемо увагу на те, що первісним, початковим моментом в «завершальному» судовому рішенні є порушення кримінального провадження. Причому, не тільки безпосередньо порушення кримінального провадження. Це так звані і наступні дії у кримінальному провадженні, зокрема: кваліфікація, яка була надана діям особи на досудовому слідстві; запобіжний захід, який був обраний, та інші слідчі дії, які, можливо, на перший погляд, постають не дуже значними обставинами, які у подальшому можуть бути зміненими, в той же час, достатньо часто мають безпосередній психолого-правовий вплив на судові рішення.

З огляду на це, важливо завжди враховувати ту значну, а й, можливо, і принципову роль, яке відіграє досудове слідство, рішення, які приймаються під час його здійснення, не тільки для цього етапу, а й для наступного судового рішення по цій справі. Для співробітників Національного бюро розслідувань (далі — НБР) це набуває підвищеної політико-правової значущості, враховуючи, в першу чергу, категорію суб'єктів суспільно-небезпечних діянь, які можуть «потрапити» у «поле зору» НБР.

Саме з урахуванням цих попередніх положень звернемося до основних складових, які, з нашої точки зору, повинні завжди мати своє відображення при кваліфікації діянь.

Перше. Поняття «кваліфікація» достатньо часто використовується, перш за все, в практичній діяльності у декількох значеннях, в тому числі, як правова оцінка відповідного суспільно небезпечного діяння, яке робиться на основі норм матеріального (кримінального) права. Це поняття достатньо часто також використовується і для визначення того процесу, який повинен встановлювати всю сукупність обставин, які характеризують відповідне діяння, створюючи тим самим ту фактичну базу ознак, яка має змістовний вплив на кримінально-правову оцінку відповідного діяння. При цьому, незважаючи на те, що вказані складові «представляють» різні галузі права (кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика та ін.), якщо ми кажемо про кваліфікацію злочинів в загально-організаційному сенсі, якщо ми маємо на меті подальше удосконалення діяльності органів досудового слідства, то мова повинна йти саме про такий комплексний підхід до встановлення необхідних складових кваліфікації злочинів.

Друге. Почнемо з кримінально-правового аспекту. Нагадаємо, що підставою кримінальної відповідальності є наявність у діях особи конкретного складу злочину, передбаченого у конкретній кримінально-правовій нормі (статті) Особливої частини кримінального кодексу України (далі — КК). В необхідних випадках, наприклад, при вчиненні злочинів у співучасті, у випадках, коли розвиток злочинної діяльності має певні етапи та ін., така кваліфікація здійснюється також і з посиланням на відповідну норму (статтю) Загальної частини КК.

В цілому, як відомо, склад злочину представляє собою законодавчу модель конкретного злочину, яка має чотири обов'язкових елементи, які потрібно встановити: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону. При цьому потрібно звернути увагу на одну важливу обставину: якщо в навчальному процесі або при проведенні наукових досліджень ми традиційно починаємо такий аналіз з об'єкту злочину, то на практиці саме сукупність ознак об'єктивної і суб'єктивної сторін та суб'єкту злочину і дають (повинні дати) уявлення про об'єкт конкретних злочинних діянь, тобто визначають ті цінності (блага, суспільні відносини), які порушуються в результаті вчинення відповідного злочину. Це принципове положення, в зв'язку з чим підкреслимо, що ніколи не потрібно заздалегідь визначати об'єкт злочину і саме з урахуванням таких «міркувань» підходити до розслідування. Безумовно, можливо припускати різні варіанти об'єкту таких діянь, вірогідні цінності, на які здійснюється посягання, але, повторимо, починати розслідування, вже маючи відпочатку «тверде» уявлення про об'єкт злочинних діянь, не потрібно.

Третє. Робота слідчого — це складна організаційно-правова робота. Тому слідчий повинен мати план (формальний, робочий, реальний) розслідування, який, навіть по самій «простій» справі, повинен закріплювати комплекс необхідних заходів. Але, на нашу думку, головне полягає в тому, що робота слідчого — це, безумовно, високо творча робота. Декілька аргументів у підтримку цієї тези. Кожен злочин — це не тільки суспільно небезпечний вчинок винної особи. Це завжди наявність великої низки інших обставин, які дозволяють характеризувати в цілому це як подію. Тому, якщо трохи відійти від прийнятих визначень, то потрібно враховувати, що злочинна подія — це складний соціально-правовий феномен, який має низку ознак, причому, не тільки правових.

В чому при цьому проявляється творчість слідчого? Він повинен з усього різноманіття відзнак, які характеризують цей феномен, вибрати та обґрунтувати ті, які, на його думку, безпосередньо характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторони складу злочину, суб'єкт злочину т.і. У своїй сукупності ці групи ознак, як вказувалось, дають змогу визначити об'єкт злочину і вже з урахуванням наявності усіх чотирьох елементів складу злочину — надати своє «творче» бачення кваліфікації.

Творчість також проявляється і в тому, що все це потрібно робити відносно події, яка вже відбулася, тобто, вона відбулась у минулому, і нічого повернути неможливо. Тому, керуючись сучасною термінологією, потрібно розуміти, що подія злочину, яке відбулось у минулому, має, на час розслідування так званий віртуальний характер. І саме «творчий» обов'язок слідчого полягає в тому, що б віртуальну подію «перевести» в реальну. Причому, не просто «перевести», а й надати цьому такої реальності, що людину, яка вчинила відповідні діяння можливо було б притягнути до відповідальності. Таким чином, слідчому потрібно максимально реально спробувати відновити минулі події, встановити та обґрунтувати у них ті ознаки, які мають правове значення і впливають на кваліфікацію.

На чому взагалі, на нашу думку, ґрунтується змагальне правосуддя? Кожна зі сторін у судовому засіданні намагається, з наданням необхідної аргументації, виділити з усього різноманіття обставин, які характеризують конкретну подію злочину, ті, які, на думку представника кожної сторони, підлягає реальному встановленню і, саме головне, повинно розглядатися як таке, що має вплив на кваліфікацію (виступає необхідною та обов'язковою ознакою конкретного елемента злочину). Це складно, бо потрібно, умовно кажучи, з віртуальних ознак, які раніше відбулись або не відбулись у соціальному житті, спробувати виявити, визначити, обґрунтувати наявність вже фактичних ознак та «ввести» їх у категорію «доказів», таким чином, щоб це дозволяло приймати необхідні правові рішення.

Четверте. Подальші поради стосовно практичного отримання таких «віртуальних» відзнак, або знову про творчу діяльність слідчого. За багатьма обставинами практично неможливо, щоб конкретне суспільно небезпечне діяння «відразу» і недискусійно підпадало, а точніше, «співпадало» з конкретним складом злочину. Альтернативи є, практично, завжди. Як, на нашу думку, виходити з цього складного становища? Перше, слідчий повинен для себе чітко розуміти, хоча б на загальному рівні, основні ознаки, які характеризують елементи складу злочину. І саме з урахуванням такого розуміння почати «накопичувати» необхідні відомості для прийняття кінцевого рішення.

Така необхідність існує не тільки в юриспруденції. Наприклад, кваліфікація лікаря, його рівень багато в чому залежать від того, наскільки в низці багатьох обставин, які характеризують «зовнішнє» захворювання особи, він зможе виявити ті дійсні ознаки, які найбільш точно вкажуть на можливе захворювання та визначать перелік необхідних ліків для її лікування. Відоме медичне правило: «пацієнт — лікар — діагностика — лікування», враховуючи образність цього висловлення, повинно діяти і у слідчій практиці.

П'яте. Як потрібно встановлювати обставини, які характерні для складу злочину і для обставин, які характеризують процес вчинення злочину. Вище ми вже зазначили, що потрібно завжди мати у «голові» можливі різні варіанти остаточної кваліфікації і саме з урахуванням цього проводити відповідні слідчі дії. Це стосується всього комплексу слідчих дій. Наприклад, допит, причому, допит будь якого з учасників кримінального провадження, зокрема, підозрюваного, свідка, потерпілого потребує необхідної попередньої підготовки. Допитати та опитати — це принципово різні речі. Причому, наприклад, допит підозрюваного — це не тільки, а, можливо, і не стільки намагання отримати зізнавальні свідчення, скільки спроба найбільш реально встановити такі події, які відбулись раніше в їхньому максимально точному баченні з боку підозрюваного, та/або свідка, та/або потерпілого і оцінки з боку слідчого..

Або, наприклад, співпраця з експертами... Так, слідчий не має необхідних спеціальних знань для правової оцінки тих чи інших подій, вчинків та ін., тому остаточної висновок завжди залишається за експертом, який має необхідні знання та кваліфікацію для цього. Але, і це потрібно підкреслити, питання для експерта, тобто зміст, межі та напрямки дослідження, яке буде проводити експерт, визнає слідчий. Це теж потрібно підкреслити.

Перелік таких важливих обставин у кримінальному провадженні, у якому слідчий виступає, умовно кажучи, організатором, виконавцем та «методологічним посібником» можливо продовжити, але важливо підкреслити, що слідчий — це така процесуальна фігура, яка

визначає багато принципових обставин, які мають суттєве значення не тільки у досудовому слідстві. Саме це потрібно враховувати, оцінюючи діяльність слідчого з «зовнішнього» боку, саме так і слідчий повинен «внутрішньо» оцінювати свою діяльність.

Мирошніченко Н. А.

професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ОБ'ЄКТИВНИМИ ОЗНАКАМИ

Кваліфікація злочинів пов'язана з встановленням підстави кримінальної відповідальності, а точніше з об'єктивними та суб'єктивними ознаками складу конкретного злочину. Звернемо увагу на об'єктивні ознаки складу злочину та їх вплив на кваліфікацію.

Вирішення питання про об'єкт злочину має важливе теоретичне та практичне значення. Саме об'єкт дозволяє визначити сутність злочину, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних складів злочинів. Об'єкт має істотне значення також для визначення самого поняття злочину, значною мірою впливає на зміст ознак злочину, його кваліфікацію, є вихідним при класифікації злочинів, побудові системи Особливої частини КК. Тобто об'єкт злочину це суспільні відносини, відповідальність за посягання на які передбачена нормами кримінального закону.

Родовий об'єкт охоплює певне коло однорідних суспільних відносин, які повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм. У розділах Особливої частини Кримінального кодексу злочини частіше згруповані за родовим об'єктом. Поряд з родовим об'єктом виділяють і видовий об'єкт, який охоплює тотожні суспільні відносини. В деяких розділах Особливої частини КК злочини об'єднані за видовим об'єктом, наприклад, розділи другий, третій, четвертий, дев'ятий, десятий, одинадцятий Особливої частини КК України.

Особливе значення для кваліфікації злочинів має безпосередній об'єкт злочину. Під ним слід розуміти ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким заподіюється шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину.